

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ПІДХІД В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ РЕГІОНАЛЬНИМ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ

Розглянуто сучасні принципи та підходи до управління інноваційним розвитком регіону, які можуть бути застосовані в процесі формування відповідного теоретико-методологічного підґрунтя формування концептуального підходу до державного управління створенням інноваційної системи регіону

Рассмотрены современные принципы и подходы к управлению инновационным развитием региона, которые могут быть применены в процессе формирования соответствующего теоретико-методологической основы формирования концептуального подхода к государственному управлению созданием инновационной системы региона

Modern principles and going are considered near a management innovative development of region, that can be applied in the process of forming of corresponding methodological soil of forming of the conceptual going near state administration creation of the innovative system of region

Постановка проблеми. Побудова цілісної концепції управління інноваційними процесами та ефективного механізму регулювання інноваційної діяльності в регіоні потребує охоплення всієї сукупності складових системи забезпечення інноваційного розвитку, що мають бути враховані при реалізації виваженої державної регіональної інноваційної політики. Окреслені компоненти визначатимуть потенційні можливості розвитку інноваційної сфери регіону та сприятимуть послідовному впровадженню інновацій на відповідних територіях. В той же час необхідно зазначити, що механізм регулювання інноваційної діяльності повинен формуватися із врахуванням специфічних особливостей розвитку відповідних територій та передбачати універсалізацію і диверсифікацію заходів та інструментів реалізації державної регіональної інноваційної політики. Для формування адекватного концептуального підходу до управління регіоном доцільно здійснити дослідження еволюційних засад формування і становлення інноваційної економіки регіонів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формуванню концептуальних підходів до державного управління та розвитку інноваційної економіки присвятили дослідження як вітчизняні, так і зарубіжні економісти: Л. І. Абалкін, С. Ю. Глазьев, В. П. Горегляд, Л. М. Гохберг, Б. Н. Кузик, Д. С. Львів, Ю. В. Яковець, Д. Твисс, Б. Санто, О.І. Амоша, В. Д. Базилевич, І.А. Бланк, М.П. Бутко, О.Д. Василик, В.М. Геєць, М.Х. Корецький, М.І. Крупка, М.А. Латинін, А.С. Лисецький, В.М. Мартиненко, Ю.Є. Пащенко, В.Л. Пілюшенко, Л.М. Пісьмаченко, О.С. Поважний, С.Ф. Поважний.

Віддаючи належне результатам досліджень та їх ролі в збагаченні інноваційної парадигми розвитку, все ж необхідно зазначити, що до даної предметної площини досліджень майже не було включено регіональний контекст.

Постановка завдання. Виходячи з наявних завдань, що стоять перед системою державного управління регіональним інноваційним розвитком, мета статті полягає в обґрунтуванні адекватного концептуального підходу до державного управління створенням інноваційної системи регіону

Виклад основного матеріалу. Інноваційна економіка є стратегічним цільовим орієнтиром розвитку регіональних соціально - економічних систем в процесі переходу від ресурсно-сировинної до інноваційної моделі розвитку.

З позицій відкритої системи, інноваційна економіка регіону – це економіка, здатна до постійного оновлення продукції шляхом впровадження інновацій і яка легко адаптується до внутрішніх і зовнішніх умов, що змінюються. Джерелами розвитку інноваційної економіки регіону виступають протиріччя:

- між обмеженими ресурсами регіону і нестримно зростаючими потребами суспільства, пошуком можливостей їх задоволення;
- між потенціалом фундаментальної і галузевої науки і слабким рівнем впровадження отриманих наукових результатів в практичну діяльність;
- між розвитком регіону, викликаного інноваційними, демографічними, економічними, екологічними, соціальними чинниками і інноваційною трансформацією тих ресурсів, які має регіон;
- між розвитком галузей економіки регіону і розвитком комплексу галузей інфраструктури;
- між механізмом формування і розподілу фінансових ресурсів і муніципальних утворень.

Протиріччя детермінують перехід до нової моделі управління економікою регіону, спрямованої на отримання якісно нового результату внаслідок управлінських дій у соціально-економічній сфері.

Реалізація механізму розвитку інноваційної економіки регіону забезпечується за рахунок розробки комплексу теоретичних, методологічних і управлінських підходів до вирішення даної проблеми.

Інноваційна економіка регіону, що має властивості системи є «майбутнім станом», або результатом трансформації певної регіональної соціально – економічної системи. Такий стан потребує детального розгляду складових і елементів системи з огляду на необхідність обґрунтування управлінських заходів, що мають сприяти бажаному стану системи.

Віднесення регіону до системи припускає наявність у нього наступних ознак: цілісність, гетерогенність, інтегральність, комплексність, керованість, самостійність. Наявність цих ознак потрібна для того, щоб

регіональна соціально - економічна система змогла стати самостійною, цілісною і стійкою та не руйнуватися внутрішніми протиріччями самої системи [1, с.1118].

Однією з основних ознак соціально – економічної системи регіону виступає цілісність – як пропорційне поєднання різних галузей, формування стійких внутрішньорегіональних і міжрегіональних виробничих і технологічних зв'язків, життєвого устрою людей з урахуванням їх звичаїв і традицій.

Комплексність регіональної соціально-економічної системи означає збалансованість, пропорційний розвиток продуктивних сил регіональної системи і здійснення розширеного відтворення на основі наявних ресурсів.

Керованість забезпечує координацію усіх елементів регіональної системи: матеріального і нематеріального виробництва, інфраструктури, трудових ресурсів, природно-ресурсного потенціалу, а також різних зв'язків - торгових, фінансових, соціальних, екологічних.

На наш погляд, комплексність і цілісність служать передумовами для відособлення регіональної соціально-економічної системи, де здійснюється процес відтворення. Внаслідок зазначеного, формується самостійність регіональних соціально економічних систем.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити такі ознаки регіональної соціально-економічної системи: циклічність, саморозвиток, гармонізація, технологічність, самодостатність, надійність, що доповнюють розглянуті вище ознаки.

Аналіз існуючих підходів до визначення поняття «система» дозволяє зробити висновок, що відмінності в них засновані на відмінностях суб'єктивного розуміння авторами системних властивостей. Проте, якщо узагальнити усі системні властивості, виділені авторами, то стане очевидним, що всі вони властиві системі: цілісність, внутрішня організація, цілеспрямованість, керованість.

Формування системи державного управління створенням інноваційної системи регіону має ґрунтуватися на сутнісному сприйнятті поняття економічної системи. На думку Ф. Прайорі, економічна система «включає усі ті інститути, організації, закони і правила, традиції, переконання, позиції, оцінки, витрати і схеми поведінки, які прямо або побічно впливають на економічну поведінку і результати» [2, с. 90]. В. В. Глущенко, І.І. Глущенко визначають економічну систему як безліч елементів, об'єднаних структурно і функціонально так, щоб забезпечити на заданій безлічі умов досягнення деякої безлічі цілей при обмежених ресурсах і часі [3, с. 191]. На думку Т. В. Юрьєвої, «економічна система» є певною організаційною формою національного господарства, моделлю його організаційного устрою [4]. Л.І. Абалкін визначає економічну систему як «конкретно-історичну форму існування» і прояву виробничих стосунків разом з властивими їй формами організації виробництва і управління стосовно регіону і етапу громадського розвитку [5, с. 26-31].

Виходячи з того, що система складається з елементів, і кожен з них може розглядатися як самостійний, регіон можна віднести до категорії економічної системи, що формує умови для економічного розвитку.

Економічна система – це сукупність виробничих стосунків, а її основа – відношення власності на засоби виробництва, що формує соціальну форму поєднання робочої сили із засобами виробництва і визначає спосіб привласнення, що і дозволяє розглядати систему з точки зору соціально-економічної [5, с. 27].

Розвиток регіону як соціально-економічної системи, на думку Р. Халбронера, визначає рівень життя людей в залежності не лише від ефективності функціонування регіональної економіки, але і від соціальної сфери, яка включає рівень споживання матеріальних благ і послуг, задоволення духовних потреб, умови довкілля, соціальний комфорт [6, с.41-55].

При цьому структуроутворюючими елементами соціально - економічної системи є:

- сукупність виробничих стосунків;
- організаційні форми господарської діяльності і економічні інститути;
- взаємозв'язок і сукупність галузей і регіонів, що утворюють народногосподарський комплекс;
- управління регіональною діяльністю з урахуванням її форм і методів.

Проте – будь-яка економічна система передбачає господарську діяльність, з властивим їй типом власності, суть якої полягає в раціональній економії обмежених ресурсів з метою повнішого задоволення потреб людей. З іншого боку, економічна система повинна забезпечувати високий рівень і якість життя населення. Виходячи з цього, доцільно припустити, що соціально-економічна система є відношенням зв'язків виробничої і соціальної сфер, які взаємозалежні і взаємообумовлені між собою. Отже, соціально-економічну систему можна представити як систему з ресурсами, що надходять до неї, результатом діяльності якої є матеріальні, соціальні і духовні блага, необхідні для задоволення потреб людей. У цьому сенс соціально-економічного підходу до системи.

Вважаємо, що для формування цілісної інноваційної системи регіону найбільш адекватним є соціально-економічний підхід в системі державного управління регіональним розвитком. Під соціально-економічним підходом до державного управління регіональним розвитком будемо розуміти сукупність прийомів, способів, регулюючих дій держави, що забезпечують свідомий організуючий вплив на розробку і розвиток нових ідей, технологій, ухвалення нових управлінських рішень, спрямованих на формування інноваційної системи регіону.

Соціально-економічний підхід до управління регіональним інноваційним розвитком, при його певній теоретичній розробленості не був реалізований на практиці. Про це свідчать сучасні тенденції багатьох

регіонів, а саме: високий промисловий потенціал поєднується з низькими показниками рівня життя населення і нерозвиненістю соціальної сфери. В зв'язку з цим виникає необхідність посиленої уваги саме до соціально-економічного підходу для розвитку регіону, який стає усе більш значимим в умовах становлення ринкової організації господарства.

З позицій соціально-економічного підходу до державного управління інноваційним розвитком, представляється доцільним, структуру регіональної соціально - економічної системи розглядати з виділенням певних зон, тобто у формі її інноваційних проявів на цій території. Необхідність їх створення обумовлена конкурентними перевагами деяких територій (приморське або прикордонне положення, хороші транспортні виходи углиб країни, можливості розвитку експортних виробництв і т.і.). Наявність певних зон зможе сприяти розвитку інновацій (тобто застосуванню інноваційних продуктів, послуг або технологій) в нових місцях і умовах і активно впливати на формування та реалізацію інтелектуального потенціалу регіону з метою вирішення економічних, соціальних і науково-технічних проблем. Крім того, ці зони можуть бути використані і для характеристики, і для розвитку регіональної соціально-економічної системи. У першому випадку – це дескриптивне застосування, пов'язане із спостереженням поведінки зон в майбутньому, в другому – нормативне застосування. Для вирішення проблеми життєдіяльності регіону обидва підходи мають істотне значення в умовах сьогодення і в майбутньому - для реалізації великих міжрегіональних, національних і міжнародних науково-інвестиційних проектів. Виходячи з вищезазначеного, регіон слід сприймати як сукупність зон з різним рівнем розвитку.

Узагальнивши думки дослідників, ми виділимо наступні зони: техніко-впроваджувальні, промислово-виробничі, зону ліквідації наслідків катастроф Чорнобильській АЕС, туристично – рекреаційні зони, університети, зони підприємництва, зони інтеграції; зони інноваційного розвитку (ЗІР). Кожному виду зон властиві свої критерії, пріоритети і характеристика інноваційної діяльності.

Склад інноваційної системи регіону може бути представленим не лише зонами, але і їх з'єднаннями в окремі блоки, які є її компонентами. Ці компоненти можуть розглядатися в якості підсистем, зв'язки між якими встановлюються відповідно до певної ієрархії. З позицій соціально-економічного підходу виділення підсистем дозволяє конкретизувати управляючий інструментарій для забезпечення ефективного функціонування інноваційної системи регіону.

Вважаємо за доцільне інноваційну систему розглядати як сукупність основних чотирьох підсистем, до яких відносяться: економічна, соціальна, екологічна, інвестиційно-інноваційна.

Соціальна підсистема включає демографічний, соціально - політичний, ідеологічний, юридичний, культурний, морально - етичний елементи.

Економічна підсистема є сукупністю виробничих стосунків і характеризується способом виробництва, методами господарювання, формами власності.

Екологічна підсистема характеризує рівень забруднення довкілля регіону, відбиває динаміку використання і відновлення природних ресурсів регіону.

Інвестиційно-інноваційна підсистема характеризує рівень розвитку інвестицій і інновацій та їх впровадження в практичну діяльність регіону.

Враховуючи кінцеву ціль державного регулювання – створення інноваційної системи регіону та керуючись соціально-економічним підходом до даного процесу, вважаємо за необхідне виділити ще організаційну підсистему, функціональну, ресурсну та систему забезпечення. Означені структурні складові в своєму поєднанні мають реалізувати управляючі детермінанти та сприяти не тільки формоутворенню, але й функціонуванню інноваційної системи.

Оскільки інноваційна система розвивається у рамках регіональної соціально-економічної системи, остільки її ефективна діяльність безпосередньо впливає на зміни якісних і кількісних характеристик її підсистем. В цьому випадку інноваційній системі властиві характерні властивості соціально-економічної системи: стійкість, безпека, подільність, гнучкість, мобільність, адаптивність, емерджентність.

Інноваційна система не досягне, поставлених цілей і завдань розвитку без ресурсної і підсистеми забезпечення.

Ресурсна підсистема дозволяє своєчасно забезпечити інноваційну діяльність необхідними ресурсами: природними, техніко-технологічними, фінансовими, трудовими, інформаційними.

Окрім ресурсів, для інноваційної діяльності потрібне відповідне забезпечення: нормативно-правове, наукове, інформаційно-методичне, організаційне, яке і визначає підсистему, що забезпечує [7, с.241-255].

Слід зазначити, що для розвитку інноваційної діяльності потрібна організаційна структура, яка підрозділяється на наступні підсистеми: формування інноваційних альтернатив; організації робіт з реалізації інноваційних програм; фінансування заходів по створенню інновацій; контролю за організацією інноваційної діяльності; мотивації інноваційної діяльності.

Для забезпечення реалізації механізму управління необхідно також виділити функціональну підсистему, яка виконує певні функції у складі об'єкту управління, серед яких виділяються: стратегічне державне управління, регулювання інноваційної діяльності, планування та прогнозування, формування бюджету, перерозподіл коштів і ресурсів, контроль, нагляд, виробниче управління.

Доцільність виділених підсистем обумовлюється тим, що взаємозв'язки і взаємодії між ними надають інноваційній системі цілеспрямованість, стійкість, що при подальшому дослідженні її

структури, в цілях управління, оцінки, прогнозування інноваційного розвитку дозволить розробити і обґрунтувати напрями її вдосконалення.

На ефективність функціонування механізму управління інноваційною системою регіону визначальний вплив справляє оптимальне поєднання всіх виділених підсистем та створення відповідного організаційно-методичного забезпечення, що в кінцевому підсумку визначатиме функціональні напрямки інноваційної діяльності та управління інноваціями.

Механізм управління передбачає застосування відповідного набору організаційних та економічних важелів, котрі, з однієї сторони, визначають можливості органів місцевого самоврядування у формуванні напрямів та пріоритетів регіонального розвитку, а з іншої – забезпечують ефективність управління та регіонального регулювання інноваційної діяльності. Дієвість застосування відповідних важелів залежатиме від того, наскільки чітко та професійно будуть розподілені повноваження між окремими виконавцями та учасниками інноваційних процесів у регіоні.

Організаційно-економічні важелі управління інноваціями у регіоні включають інструментарій управління та регулювання підсистем забезпечення та функціональної, що у своїй сукупності забезпечують ефективність управління та конкурентні переваги конкретного регіону.

Система забезпечення передбачає наявність правового, нормативно-методичного, наукового, інформаційного, технічного та ресурсного забезпечення і потребує використання фінансово - економічних методів та важелів управління інноваційним розвитком регіону.

Управління інноваційним розвитком регіону повинно базуватися на визначених принципах та передбачати наявність цілей, задач та основних результатів інноваційного розвитку із визначенням критеріїв вибору та оцінки їх досягнення, що включає в себе цільова система управління.

Висновки. Для формування цілісної інноваційної системи регіону найбільш адекватним є соціально-економічний підхід в системі державного управління регіональним розвитком. Соціально-економічний підхід до державного управління регіональним розвитком це - сукупність прийомів, способів, регулюючих дій держави, що забезпечують свідомий організуючий вплив на розробку і розвиток нових ідей, технологій, ухвалення нових управлінських рішень, спрямованих на формування інноваційної системи регіону.

З позицій соціально-економічного підходу до державного управління інноваційним розвитком, представляється доцільним, структуру регіональної соціально-економічної системи розглядати з виділенням певних зон, тобто у формі її інноваційних проявів на цій території, їх з'єднання формують окремі блоки, які є її компонентами. Ці компоненти можуть розглядатися в якості підсистем, зв'язки між якими встановлюються відповідно до певної ієрархії. Виділення підсистем дозволяє конкретизувати управляючий інструментарій для забезпечення ефективного функціонування інноваційної системи регіону.

Механізм управління інноваційною системою включає наступні взаємозв'язані складові: організаційну модель взаємодії; інфраструктурну складову, що включає елементи, які сприяють інноваційній діяльності: підприємства, фірми, державно-приватне партнерство, бізнес-ангели, бізнес-інкубатори, фірми трансфери - технологій, венчурні фонди, фонди підтримки МСП, компанії, що управляють, інвестиційні компанії, консалтингові компанії, технопарки, ЗМІ у сфері інновацій, НДІ, ВНЗ; підсистему забезпечення; функціональну підсистему; ресурсну підсистему; організаційну підсистему.

На ефективність функціонування механізму управління інноваційною системою регіону визначальний вплив справляє оптимальне поєднання всіх підсистем та створення відповідного організаційно-методичного забезпечення, що в кінцевому підсумку визначатиме функціональні напрямки інноваційної діяльності та управління інноваціями.

Використані джерела інформації:

1. Клейнер Г. Б. Мезоэкономические проблемы российской экономики // Экон. вестн. Ростовского гос. ун-та. - 2003. - Т. 1, № 2. – 1160 с.
2. Малышев П. А. Законы экономической жизни / П. А. Малышев, Ф. З. Стерликов. - М.: Мысль, 1991. - 132 с.
3. Глущенко В. В. Исследование систем управления: социологические, экономические, прогнозные, плановые, экспериментальные исследования / В. В. Глущенко И. И. Глущенко. - Железнодорожный: Крылья, 2000.- 416 с.
4. Юрьева Т. В. Социальная рыночная экономика: учебник для вузов / Т. В. Юрьева. - М.: Русская Деловая Литература, 1999. - 416 с.
5. Абалкин Л. И. Диалектика социалистической экономики / Л. И. Абалкин. -М.: Мысль, 1981. -351 с.
6. Хайлбронер Р. Экономическая теория как универсальная наука // ТНЕ818: теория и история экономических и социальных институтов и систем. – М.: Начала-пресс, 1993. – С. 41-55.
7. Управління інноваціями в сучасній організації / за ред. В. А. Євтушевського. - К.: Вид-во "Нічлава", 2006. - 359 с.

Рецензент: Дацій Н.В., д.держ.упр., доцент.